

Niets was wat het leek

Voor Marleen, Teun, Koen & Yazmin

Gerard Aalders

NIETS WAS WAT HET LEEK

Prins Bernhard

Boom – Amsterdam

Afbeelding omslag: Prins Bernhard viert zijn 64ste verjaardag, 29 juni 1975.
(Spaarnestad Photo/Ruud Hoff)

Omslagontwerp: Robin Stam, Rotterdam

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland, Amsterdam

Druk: Wilco, Amersfoort

© 2014 Gerard Aalders

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

ISBN 9789461055293

NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

Inhoud

INLEIDING	7
HOOFDSTUK I	
DE JONGE BERNHARD 1911-1936	15
Afkomst en achtergrond	15
Nationaalsocialistische lidmaatschappen	26
Kennismaking	47
Delmer, IG Farben en <i>Tarnung</i>	53
Verloving en huwelijk	68
HOOFDSTUK 2	
INBURGERING 1937-1940	83
HOOFDSTUK 3	
LONDEN 1940-1944	101
De vlucht en zijn eerste periode in Londen	102
Inlichtingendiensten	115
‘Opperbevelhebber’	140
Reizen in oorlogstijd	149
Fritze	153
Bevelhebber Nederlandse Strijdkrachten I	161
King Kong en het verraad van Arnhem	166
Bevelhebber Nederlandse Strijdkrachten II	176
Bezorgd om Armgard	184

HOOFDSTUK 4

HELD, GELD & ZAKENMAN 1944-1953	191
Terug op Soestdijk	194
De Stadhoudersbrief	198
Neveninkomsten	210
Claims	220
Indonesië	234
Reizen voor Nederland	256
Moeder Armgard	280

HOOFDSTUK 5

DE BILDERBERGPERIODE 1954-1976	291
Hofmans	298
Bilderberg	310
Louche zakenconnecties	324
Wereld Natuur Fonds	329
De staat als suikeroom	336
Lockheed	343

HOOFDSTUK 6

AMBTELOOS 1977-2004	369
Operatie Lock	379
De laatste jaren	386

CONCLUSIE

	395
Noten	399
Afkortingen	437
Bijlagen	439
Literatuur (boeken en periodieken)	441
Literatuur (artikelen uit kranten en weekbladen)	449
Archieven	453
Een woord van dank	455
Personenregister	457

Inleiding

Het moest er eens van komen. In de afgelopen twintig jaar heb ik veel archiefmateriaal over prins Bernhard verzameld. Een belangrijk deel daarvan, maar lang niet alles, heb ik in de loop der tijd verwerkt in artikelen en een aantal boeken. Geert van der Meulen van Uitgeverij Boom kwam op het idee om mijn kennis over de prins in een samenvattend boekwerk te publiceren.

Het was niet mijn bedoeling een biografie te maken waarin alle aspecten van een leven aan bod komen. Het basisidee was om de wederwaardigheden van Bernhard chronologisch-thematisch samen te vatten, met de nadruk op de vele grote, maar ook kleinere – zeg maar – ‘mistappen’ die hij tijdens zijn lange leven heeft begaan; een ‘strapatsografie’. Soms kan dat betekenen dat een verhaal zich over een veel langere periode uitstrekt dan in de hoofdstuktitel wordt aangegeven. In die gevallen krijgt de thematische aanpak prioriteit boven de chronologie, omdat een nauwgezette handhaving van de chronologische scheidslijnen het verhaal te veel zou versnipperen en in sommige gevallen zelfs wat onbegrijpelijk zou maken.

Prins Bernhard heeft in werkelijkheid een geheel ander bestaan geleid dan de media en niet te vergeten de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD) ons schetsten: Bernhard als de reislustige vertegenwoordiger van Nederland in verre, exotische oorden. We meenden hem te kennen als de charmante, charismatische, aardige, attente, begane, humoristische, doortastende prins Goodwill. Dat hij een daadkrachtige oorlogs- en verzetsheld was geweest, kon iedereen je vertellen. Het imago van de prins bij het grote publiek was buitengewoon goed en hij had daar geen enkel bezwaar tegen. In een van zijn laatste interviews zei hij: ‘Ik vind het

jammer als mensen slecht over me denken.²¹ Dat hij zich wel eens in een amoureuus avontuurtje stortte, werd hem bij voorbaat vergeven. Het gaf de prins precies dat vleugje ondeugends dat hem zo menselijk maakte.

Een verzetsheld was hij uiteraard niet. Bernhard had wellicht onvermoede capaciteiten, maar het blijft een raadsel hoe een man die gedurende de hele oorlog ver van het bezette Europa in Londen woonde verzetsdaden kon plegen.

Het staat vast dat prins Bernhard inderdaad heel charmant, charismatisch, aardig, attent, begaan, humoristisch en doortastend was. In ieder geval wist hij moeiteloos de schijn te wekken. Zijn duistere kanten daarentegen bleven voor het grote publiek verborgen. De echtgenoot van onze langjarige koningin was namelijk ook een inhalig, gierig, zelfzuchtig, egocentrisch en omkoopbaar mens. Bovendien loog en bedroog hij wanneer hem dat uitkwam. Dat gebeurde zelden per ongeluk en al helemaal niet bij hoge uitzondering. Niets was wat het leek. Alles was anders.

De prins kende en gebruikte de kracht van zijn eigen charme. Hij was zich bovendien zeer bewust van de voordelen die de positie van prins-gemaal met zich meebracht. Bernhard heeft zowel zijn charme als zijn positie stelselmatig ingezet om ministers en ambtenaren onder druk te zetten. Alles was geoorloofd om zijn zin te krijgen. Dat lukte in de meeste gevallen buitengewoon goed. Hij mengde zich in politieke aangelegenheden – wat hem verboden was – maar kwam er altijd mee weg. Vooral ook omdat hij de pers, die hij op zijn hand wist, vakkundig bespeelde. Bernhard was ontegenzeggelijk buitengewoon populair.

Annejet van der Zijl zei tijdens de verdediging van haar proefschrift in 2010 – ze promoveerde op *Bernhard. Een verborgen geschiedenis* – dat hij prinses Juliana uit liefde voor zijn moeder had getrouwd. Zelden werd de man raker in één zin getypeerd. Bernhard stamde uit een verarmd milieu, wat hij tot aan zijn dood bleef ontkennen. Het huwelijk met de Nederlandse kroonprinses verschafte hem behalve aanzien en invloed ook een riant in- en onderkomen. Allemaal zaken die hij buitengewoon op prijs stelde, maar die voor een onbetekende landjonker onbereikbaar waren. Tenminste, totdat hij Juliana ontmoette; een rendez-vous overigens dat hij zorgvuldig had gepland. Door zijn huwelijk kon hij niet alleen zichzelf, maar ook zijn moeder Armgard een veel beter leven bezorgen dan beiden ooit hadden gehad.

Wat weten we eigenlijk van Bernhard? Van der Zijl heeft de prins uitstekend getypeerd en gekarakteriseerd in haar biografie. Vooral zijn jeugd, waarover betrekkelijk weinig bekend was, heeft ze uitgebreid in kaart gebracht. Helaas koos ze ervoor slechts een betrekkelijk klein deel van zijn leven onder de loep te nemen. Haar verhaal stopt in feite bij de Tweede Wereldoorlog en beslaat eigenlijk weinig meer dan de eerste dertig jaar van Bernhards leven. Wat hij tijdens de oorlog deed, behandelt ze in een beknopt overzicht, en zijn naoorlogse tijd vat Van der Zijl in nog geen veertig bladzijden samen. Voor beide episodes baseert de schrijfster zich op bestaande literatuur; eigen onderzoek kwam er in tegenstelling tot het eerste deel van haar boek niet meer aan te pas.

Dat is jammer. De oorlog is bepalend geweest voor Bernhards buitensissige populariteit. Zijn populariteit bij het volk schiep de sfeer die ervoor zorgde dat hij zich alles meende te kunnen veroorloven. Er is nauwelijks een minister of gezagsdrager geweest die zich openlijk tegen hem durfde te verzetten, laat staan hem een halt toe te roepen. Zijn naoorlogse strapatsen (wapenhandel, corruptie, omkoping, heling, rare handeltjes, enzovoort) hebben de Nederlandse regering een aantal keren in een buitengewoon lastig parket gebracht. Met kunst en vliegwerk hebben opeenvolgende kabinetten laakbaar gedrag van de prins met de mantel der liefde bedekt. Als de doofpot niet had bestaan, zou hij voor Bernhard zijn uitgevonden.

De verantwoordelijke ministers handelden niet uitsluitend in het belang van Bernhard; er was ook sprake van eigen- en partijbelang. Het aanpakken van de populaire prins zou funest kunnen uitpakken voor de eigen politieke carrière of voor het partijbelang. Bovendien zou en passant een smet op de monarchie zijn geworpen, en ook dat zou de populariteit van een minister in Oranjegezind Nederland niet ten goede zijn gekomen.

Eigenlijk was het niet vreemd dat de prins zo'n buitengewone populariteit genoot. Wie de publicaties leest die over hem zijn verschenen, krijgt een idee hoe er naar hem werd gekeken maar vooral ook ópgekeken. Een mens die zijn levenlang geen tegenspraak ontmoet, ontwikkelt zich anders dan iemand die regelmatig corrigerende kritiek krijgt. Bernhard kende de kracht van zijn charme en beseftte ook heel goed welke 'magie' er van het koningshuis uitgaat. Als geen ander heeft hij daarvan gebruikgemaakt.

De cultus rondom zijn figuur begon al voor zijn huwelijk en zou nooit meer verdwijnen, hooguit een kleine butts oplopen. Toen hij midden jaren zeventig door het Lockheed-schandaal internationaal in opspraak raakte wegens zijn omkoopbaarheid, blokkeerde het kabinet-Den Uyl met succes een strafrechtelijk onderzoek. Het was de tweede monarchale crisis die Bernhard veroorzaakte (de eerste was de Greet Hofmans-affaire).

Hoeveel andere schandalen door de regering in de kiem zijn gesmoord of aan het oog onttrokken, weten we niet en mogen we ook niet weten. Een groot deel van de archieven in binnen- en buitenland blijven ook nog na Bernhards dood voor onbepaalde tijd gesloten, omdat openstelling de onderlinge handels- en regeringsrelaties zou kunnen schaden.² Nog steeds.

Een Nederlandse onderzoeker die regelmatig de Britse National Archives in Kew Garden bij Londen bezocht, stelde een medewerker met wie hij op vertrouwelijke voet stond de vraag of er in de *files* van MI5 en MI6 (respectievelijk de Britse contraspionage- en de Britse veiligheidsdienst) veel materiaal over Bernhard te vinden was en of dat (tweede vraag) beschikbaar was voor historisch onderzoek. Per sms kreeg hij duidelijkheid: het antwoord op de eerste vraag luidde ‘yes’, en op de tweede: ‘no’.

De verering van de jonge Duitse prins die 25 jaar oud was toen koningin Wilhelmina op 8 september 1936 zijn verloving met prinses Juliana bekendmaakte, begon meteen na het verlofingsbericht. Kranten kwamen woorden tekort om zijn unieke prestaties, zijn sportiviteit en bijzondere karaktereigenschappen (uitsluitend positieve) te loven. Alsof Jezus was teruggekeerd op aarde en in Nederland was neergedaald. Geheel onbaatzuchtig en uitsluitend in het belang van het Nederlandse volk. Precies zoals het een godheid betaamt. ‘De nobelste man dien Holland zich denken kan, van alle markten thuis, verliefd op zijn Juliana als Zehuros op Iris.’³

Natuurlijk, het was een heel andere tijd, maar sinds zijn aantreden in 1937 als echtgenoot van het toekomstige Nederlandse staatshoofd is er weinig veranderd. De bewondering en aanhankelijkheid namen in de loop der jaren alleen maar verder toe. Zelden is in Nederland een allochtoon hartelijker ontvangen dan Bernhard *Prinz zur Lippe-Biesterfeld*.

Enkele jaren na hun huwelijk in januari 1937 brak de oorlog uit, en